

OSMANLI MAÂRİFİ'NDE OKUTULAN MÛSİKÎ KİTAPLARI

Dr. Erhan Özden

Marmara Üniversitesi, Türkiye

erhan.ozden@marmara.edu.tr

ÖZET

Osmanlı Maârifî'nde müzik kitaplarının yayınlanması on dokuzuncu asrın sonlarında başlamıştır. Bunun öncesinde münferit kitaplar yazılmış ancak Maârif geneline yayılamamıştır. Bu döneme kadar müzik eğitiminde notanın kullanılmıyor olması ders kitaplarının müfredata girmesini geciktirmiştir. Ancak eğitimde zamanın getirdiği yenilikler ve pedagojik anlayış, kaynaksız eğitimin yapılamayacağını göstermiştir. Yayınlanan ilk ders kitapları Batı mûsikîsi temelini verildiği eserlerdir. Genellikle Batı'da basılmış olan eserlerden ilham alınarak ya da birebir aynısının Türkçe'ye çevrilerek yayınlandığı bu kitaplar mûsikî tedrisatında birlik sağlanmasına yönelik atılmış önemli bir adımdır. Derslerde ağırlıklı olarak nota eğitiminin verilmesi müzik kitaplarının yazımında Batı müziği temelini esas alınmasını zorunlu kılmıştır. Bunun yanında Türk mûsikîsini anlatan kitaplar da az değildir. Bu makale Osmanlı Maârifî'nde okutulan mûsikî ders kitaplarını konu edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Maârif Nezareti, Gınâ, Tedrisat, Mûsikî Muallimi, Milli Eğitim

ABSTRACT

Publication of music books in the Ottoman Education started at the end of the XIX. century. Prior to that it was printed on the individual books, but not able expand in the Ministry of Education. Until that time, the note is not being used in music education delayed being included into the curriculum of textbooks. However, innovations in education and pedagogical understanding of time has proved that wont be education without resource. The first textbooks published are the works that are given foundation of Western music. These books that often inspired by the works published in the West, or published in translating in Turkish exactly is an important step in terms of providing unity in music education. Gived mainly note education in lectures has become compulsory that taken as a basis the foundation of western music in writing music books. Besides, books that describe Turkish music are not rare. The subject of this article is music textbooks that is taught in Ottoman Education.

Keywords: Ministry of Education, Gınâ, Curriculum, Music teacher.

GİRİŞ

Başta müzik öğretmenleri olmak üzere pek çok mûsikîşinas müzik dersleri için kitap yazmıştır. Bu kitaplar Maârif Nezareti'nin belirlediği yayın kurulunun onay ve ruhsatını aldıktan sonra basılabiliyor ve derslerde kullanılıyordu. 1857 yılında yürürlüğe giren “Basmahaneler Nizamnamesi” ile yayınlanacak kitapların Maârif Nezareti'nde kurulan Maârif Encümenince verilecek ruhsattan sonra yayınlanabileceği kararlaştırılmıştır.¹ Bu encümen, hangi dil ve konuda olursa olsun kitap, dergi, gazete ve diğer evrakın basılması hususunda tek yetkili karar merciiydi.

---

¹ Teyfur Erdoğan, *Maârif-i Umûmiye Nezareti Teşkilatı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara 1996, C. 51, s. 265.

Maârif Nezareti mektup kalemî dosyaları içinde bu kitaplara ait pek çok ruhsat emri bulunmaktadır.²

Osmanlı mûsikîsinin yazı ile ifade edilmesi uzun asırlar boyunca mümkün olamamıştır. Bunun altında ezbere dayalı bir eğitimin hakim olması ve geliştirilen nota sistemlerinin Türk Mûsikîsi entonasyonunu tam anlamıyla karşılayamaması gibi etkenler yatmaktadır. Osmanlı'da nota kullanımı Avrupa'dan neredeyse beş asır sonra gerçekleşmiştir. Nota yazısı aslında münferit olarak kullanılmaktaydı. Ancak mûsikî dünyasındaki ekseriyet kullanılmamasından yana idi. Notanın kullanılmaya başlanmasıyla beraber mûsikî parçalarının basım ve çoğaltımına ihtiyaç duyulmuştur. Matbaanın Osmanlı'ya girmesi ise bu süreci hızlandırmıştır.³

Matbaanın kullanımı Osmanlı Milli Eğitimi'ne olumlu katkılar sağlamıştır. Nadir sayıda olan yazma eserlere ulaşma zorluğu ortadan kalktığından başta öğrenciler olmak üzere pek çok insan artık istediği kitabı edinebilmektedir. Bu durum eğitimin her alanına yansımakta ve özellikle sanat kitaplarının sayısı giderek artmaktadır. Müzikle ilgili basılan eserler başlarda güfte mecmuası ve nota külliyatlarından oluşmakta iken zamanla kitap sayısında bir artış meydana gelmiştir. Daha çok müzisyenler tarafından kaleme alınan eserlerde konu seçimi müellifin insiyatifindedir. Mûsikî kitabı müellifleri arasında İsmail Hakkı Bey, Zati Bey (Arca), Kâzım Bey (Uz) ve Feridun Bey gibi bizzat mûsikî muallimi olan yazarlar çoğunluktadır. Kitapların dışında Maârif'e bağlı çeşitli dergi ve mecmualarda da mûsikî bahislerine yer verilmektedir. Bu dergilerdeki makaleler mûsikî dersleri hakkında çeşitli malumatlar içermektedir. Osmanlı Maârifî'ne bağlı okullarda okutulan başlıca müzik kitapları aşağıdaki gibidir.

² Bkz: BOA, MF. MKT, 1010/18, 1018/47, 1138, 1157/23.

³ Osmanlı'da Mûsikî Yayıncılığı'yla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Bülent Alaner, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Belgelerle Müzik Yayıncılığı*, Anadol Yayıncılık, Ankara 1986.

Mûsikî

Elimizdeki ilk kitap Mûsikî başlığını taşımaktadır. Maârif Nezareti Celilesinin 133 numaralı ve 7 Mayıs 1895 tarihli ruhsatı ile basılmıştır. Dış kapakta “Mündericat (içindekiler): Şark ve Garp Mûsikîsinin Diyez ve Bemolleri Hakkında” ifadesi yer almaktadır.

Kitabın Adı	Mûsikî
Müellifi	Kâzım Bey
Basım Yeri	Mahmut Bey Matbaası, İstanbul
Basım Yılı	1896
Sayfa Sayısı	14

Şekil 1: Mûsikî adlı kitabın künyesi.

Kitabın girizgah bölümünde mûsikînin tarifi yapılarak notalardan bahsedilmektedir. Notaların Türk Mûsikîsi'ndeki karşılıkları gösterilmiş ve yine mûsikîmize ait perdeler hakkında malumat vermektedir. Kitapta herhangi bir fihrist ya da bölümleri gösteren işaretler yoktur. Bu nedenle girizgahtan hemen sonra konuya geçilmektedir. Kitabın ana muhtevasını diyez ve bemoller oluşturmaktadır. Yazar bu bilgileri verirken Türk Mûsikîsi hakkında da izahatta bulunmuştur. Sesler arasındaki orantılar gösterilmiş ayrıntılı bir donanım nazariyatı anlatılmıştır. İlerleyen sayfalarda ses aralıkları en küçük frekansa kadar anlatılmaktadır. Seslerin birbirine olan münasebetlerinin matematiksel oranlarla anlatıldığı bu bölümde yazar ses fiziğine ait bazı ayrıntılardan bahsetmektedir.⁴

Seviye olarak ilk, rüşdi ya da idadî okullarının üstünde bir dille yazıldığını gördüğümüz kitabın hangi okullarda hangi şartlarda okutulduğuna dair bir bilgiye

⁴ Kâzım Bey (Uz), *Mûsikî*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1886. (Mehmet Şevki Eygi Kütüphanesi)

ulaşamadık. Eserde daha çok yüksek öğrenim talebesinin anlayacağı konular işlenmiştir. Bu nedenle kitabın yükseköğretimde okutulduğunu, en azından diğer okulların tedrisatında bulunmadığını düşünmekteyiz.

İrâe-i Mûsikî

Maârif Nezareti ruhsatıyla İstanbul’da yayınlanmış olan eser Neyzen Mehmet Kâmi Bey tarafından kaleme alınmıştır. Kitabın kapağında *sahibi ve neşri* “Cemal” kaydı bulunmaktadır.

Kitabın Adı	İrâe-i Mûsikî
Müellifi	Neyzen Kâmi Bey
Basım Yeri	Cemal Efendi Matbaası, İstanbul
Basım Yılı	1888
Sayfa Sayısı	32

Şekil 2: İrâe-i Mûsikî adlı kitabın künyesi.

İrâe-i Mûsiki tamamen Osmanlı mûsikîsinin kavramları kullanılarak makam ve perdelerin anlatıldığı bir kitaptır. Diğer ders kitaplarından farkı, Osmanlı mûsikîsinin aslına sadık kalarak Batı nota ve perdeleriyle kullanılmamasını tavsiye etmesidir. Okullarda okutulduğuna dair bir kayda rastlayamadık. Kitapta notaya tamamen karşı olmadığını belirten Neyzen Kâmi Bey Türk Mûsikîsi perdelerinin tampereman sisteme adaptasyonu ile zarar göreceğini belirtmektedir. Bu konuyla ilgili şu ifadeyi kullanmaktadır:

Edvar-ı makamat ile alaturka perdelerin alafranga notaya tatbikan Türk mûsikîsini Frenk mûsikîsine tatbiki ile alafranga notayı kabul etmeyeceği âşikârdır. Çünkî notayla öteden beri ecdadımızın, bir takım nazik nağmelerin terâkibinden

ihтира etmiş oldukları makamat, nota ile berbat edilmekte olduğu kabil-i inkâr değildir.⁵

Solfej Yahut Nazariyâtı Mûsikî

Elimizdeki üçüncü kitap “Solfej” üst başlığıyla yayınlanmıştır. “Yahut Nazariyâtı Mûsikî” kısmı ise altta küçük harflerle yazılıdır. Maârif Nezareti Celilesi'nin ruhsatıyla çıkan kitabın ruhsat numarası belirtilmemiştir.

Kitabın Adı	Solfej Yahut Nazariyyâtı Mûsikî
Müellifi	Mustafa Saffet (Mûsikî Hümayûn Kolağası)
Basım Yeri	Mahmut Bey Matbaası (Babiâli'de Ebusuud Caddesi'nde) İstanbul
Basım Yılı	1891

Şekil 3: Solfej Yahut Nazariyâtı Mûsikî adlı kitabın künyesi

Kitapta fihrist ya da içindekiler kısmı yoktur. Bölüm başlıkları eser içerisinde belirtilmektedir. Dibace (giriş, önsöz) kısmında iki sayfalık bir bilgi verilmiştir. Alaturka ve alafranga mûsikî hakkındaki bilgilerden sonra usûl ve notadan bahsedilmektedir. Ardından gelen mukaddime bölümünde solfejin önemi üzerinde durulmaktadır. Daha çok bir risale şeklinde kaleme alınmış olan eserde mukaddimededen sonra diğer bölümler gelmektedir.

Mebâdî Esasiye (ilke ve esaslar) adlı bölüm solfej konusunu ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Solfejin esasları hakkında sadece yoruma dayalı bilgiler verilmektedir. Bir nevi konuya başlangıç mahiyeti taşıyan bu bölüm iki madde

⁵ Gönül Paçacı, Osmanlı'nın Mûsikî Taliminden Cumhuriyet'in Müzik Terbiyesine, *Toplumsal Tarih*, Tarih Vakfı Yayınları, Nisan 2002, c. 16, sy. 100, s. 15.

altında işlenmiştir. Bir sonraki sayfa eksik olduğundan diğer maddeler hakkında bilgimiz yoktur.

Birinci Kısım başlığıyla verilen sonraki sayfa porte ile ilgilidir. Birinci Kısım başlığının hemen altında “Mûsikî Yazmak İçin Lazım Olan İşaretler” ifadesi vardır. Ardından Birinci Bab gelmektedir. Bu bölümde porte ve notalar şekillerle gösterilmektedir. Risalenin elimizde altı sayfası mevcuttur. Aradaki bazı sayfaların kopuk olduğu anlaşılmaktadır. Önceki kitaba göre daha akademik bir üslûpla yazılmış olan kitapta dipnot kullanılmıştır.⁶

Mahzen-i Mûsikî veya Dilkeş

Kapak kısmında “Yeni Eski Şarkı ve Kantolar” başlığı taşıyan kitap Maârif Umûmî Nezaret Celilesi’nin 1901 tarih ve 02 numaralı ruhsatnamesiyle basılmıştır. Mukaddime kısmında “*Bu kerre tabına ruhsat-ı istihsal ile neşrine muvaffik olduğum “Mahzen-i Esrar veya Dilkeş” nam mecmuanın bu nüshadan itibaren âlem matbuata vaz’ana delâlet ederim*” ifadesinden de anlaşılacağı gibi müellif daha öncesinde ruhsat girişiminde bulunmuş ama muvaffak olamamıştır. Eserin içerisinde yer alan eserlerin şarkı ve kantolardan ibaret olduğu belirtilmektedir. Daha sonra eserler verilmektedir. İlk eser Guatelli Paşa’nın “Hamîdiye Marşı”dır. Sonraki dört eser de Sultân Hamîd’e bestelenmiş şarkılardır. Eserlerin notaları yoktur. Kitapta güfteleri verilen eserlerin bestekâr, makam ve form bilgileri yer almaktadır.

Bu kitaba benzer pek çok güfte mecmuası bulunmaktadır. Ancak bunu diğer kitaplardan ayıran özellik okullarda talebelerin okuyabileceği türdeki eserlere yer vermiş olmasıdır. Giriş bölümünde padişah için bestelenmiş beş eser bulunmaktadır.

Kitabın Adı	Mahzen-i Mûsikî veya Dilkeş
-------------	-----------------------------

⁶ Mustafa Saffet, *Solfej Yahut Nazariyatı Mûsikî*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1891.

Müellifi	
Basım Yeri	Kasbar Matbaası (Bâb-ı Âlî Caddesi)
Basım Yılı	1901
Sayfa Sayısı	16

Şekil 4: Mahzen-i Mûsikî veya Dilkeş adlı kütübün künyesi.⁷

Tarihçe-i Fennî Mûsikî

Maârif Nezaret Celilesi'nin ruhsatıyla basılmıştır. Ön kapağında “*Mûsikînin tezahurundan zaman-ı haşre kadar vukû bulan sureti teşa'ub ve garp bestekârının ez cümlesi.....*” ifadesi bulunmaktadır. Noktalı yerler silik çıktığından okunamadı. Kitabın içeriğinde mûsikînin tarifi, Batı ve bazı Doğu milletlerinin mûsikîsinden bahsedilmektedir.

İfâde-i Mahsûsa başlığı ile verilen önsöz “*Âlem-i mûsikî bir kaç senelerden beri Avrupa mekteplerinin hemen cümlesinde tedris olunmaya başlanmıştır*” cümlesiyle başlar. Mûsikî eğitiminin Osmanlı'da henüz Avrupa'da olduğu gibi yaygınlaşmadığından bahsedilir ancak konunun ayrıntılarına girilmez. Devam eden bölümlerde mûsikî tarihi, tiyatro ve Batı bestekârları anlatılmaktadır. Kitabın büyük kısmı bestekârlara ayrılmıştır. Konular birbirinden bağımsız olduğundan konu bütünlüğü yoktur. Ancak talebe için faydalı bilgiler bulunmaktadır.

Kitabın Adı	Tarihçe-i Fennî Mûsikî
Müellifi	M. Emîn
Basım Yeri	Matbaa-i Sefâ ve Nûr

⁷ Maârif Umûmiye Nezareti, *Mahzen-i Mûsikî veya Dilkeş*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1901.

Basım Yılı	1894
Sayfa Sayısı	80

Şekil 5: Tarihçe-i Fennî Mûsikî adlı kitabın künyesi.⁸

Gülzâr-ı Mûsikî

Hasan Tahsin Bey tarafından kaleme alınan bu eser Türk Mûsikîsi eğitimi için yazılmıştır. Maârif Celilesi 265 numaralı ruhsata sahip kitabın ön kapağında müellif için yazılmış bir dörtlük bulunmaktadır.

İfâde-i Mahsûsa kısmında mûsikînin hakkında malumat verilmiştir. Usûllere ayrılmış olan birinci bölümde Türk Mûsikîsi usûlleri ayrıntılarıyla anlatılarak şekil ve rakamlar ile resmedilmiştir. İkinci bölümde makamlar işlenmektedir. Üçüncü bölümde perdeler ve notadaki karşılıkları son bölümde ise her makamdan örnek bir eser verilmektedir. Kitabın son sayfalarında çeşitli konularda yapılmış yayınlara ait kapak resimleri ve bilgiler bulunmaktadır.

Kitabın Adı	Gülzâr-ı Mûsikî
Müellifi	Hasan Tahsin
Basım Yeri	Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul
Basım Yılı	1906
Sayfa Sayısı	360

Şekil 6: Gülzâr-ı Mûsikî adlı kitabın künyesi.⁹

⁸ M. Emin, *Tarihçe-i Fennî Mûsikî*, Sefâ ve Nûr Matbaası, İstanbul 1894.

⁹ Hasan Tahsin, *Gülzâr-ı Mûsikî*, Şirketi Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1906.

Nota Dersleri

Kitabın ön kapağında dikkati çeken “Darümuallimin Âli, İstanbul, Mercan, Vefa Sultânîyyeleri Muaalimi Kâzım” ifadesi en yukarıda verilmektedir. Kitabın isminin hemen altında “*Maârif Nezareti Celilesi tarafından bilumum mekatib-i iptidaîyede tedris olunmak üzere kabul buyrulmuştur*” ibaresi vardır.

Kitabın Adı	Nota Dersleri
Müellifi	Kâzım Bey
Basım Yeri	Şirketi Mürettebiye Matbaası-İstanbul
Basım Yılı	1919
Sayfa Sayısı	63

Şekil 7: Nota Dersleri adlı kitabın künyesi.

Giriş bölümünde mûsikî hakkında uzunca bir malumat verilmiştir. Mekteplerde okutulan derslere ait problemler üzerinde durulmuş ve batıdaki mûsikî derslerinden bahsedilmiştir. Gınâ kelimesini kullanan müellif mûsikî derslerinde uygulanacak programlara yönelik çeşitli görüşlerde bulunmuştur. Derslerin iki kısımda işlenmesi gerektiği, nota ve nazariyatın bir arada anlatılması ve mekteplerin her bölümünde ayrı bir tedrisatın uygulanmasının daha uygun olacağını belirtmektedir.

Kitabın sonraki bölümünde “İkâ” konusu işlenmektedir. İkanın tarifi yapılmakta ve ayrıntılı bir malumat verilmektedir. Müellifin ikâ tarifini aynen aktarıyoruz:

“İlm-î mûsikîde usûl namıyla maruf olan ve evzân-ı (vezinler) nağamat denilen ezmâne-î (zamanlar) müeyyineyi ? ilm-î aruzda kâbil tadbîk olan vezine hem

ayar ve tadbîk etmek keyfiyetine “ikâ” denildiği gibi bununla mebânî mahsûsayı câmi (toplayan) nağamât ihdâs ve ibdâ edebilmek (geliştirmek) kuvvetine de “Tasrîf-i Mûsikî” denir.”¹⁰

İkâ kavramı günümüz mûsikîsinde çok fazla kullanılan bir kavram olmaktan çıkmıştır. Bunun yerine usûl yada vezin ifadeleri kullanılmaktadır. Ancak bunlar yukarıdaki tanımda da olduğu gibi ikânın tam karşılığını yansıtmamaktadır. Bu nedenle kitap içerisinde mevzu edilen bu konu oldukça önem arz etmektedir.¹¹ Devam eden bölümlerde perde (ton), telif, usûl (ritm) ve nota gibi konulara yer verilmektedir. Sonra nota ve usûl anlatılmıştır. Şekil ve işaretlerle verilen bu bölüm kitabın en hacimli bölümüdür. Son bölümde şarkı ve marşlardan oluşan çeşitli eserlerin notaları verilmektedir. Kitabın yazıldığı döneme göre oldukça akademik bir üslûpla kaleme alındığını görüyoruz. Benzer eserlere göre daha zengin bir içeriğe sahiptir. Yukarıda mülâhazâ bölümünde adı geçen okulların ders cetvellerindeki bilgiler “Nota Dersleri” kitabındaki bilgilerle hemen hemen aynıdır. Okutulan marş ve diğer şarkılara ait notalar bu kitapta da yer almaktadır.

Tedrîs-i Mûsikî

Maârif Nezareti Celilesi’nin ruhsatı ile 1916 tarihinde yayınlanmıştır. Kapağında “*Dâru’l-Muallimîn, Dâru’l-Muallimat ve Mekâtib-i ibtidâide tedris Maârif Nezaret-i Celilesince tensib edilmiştir*” kaydı bulunmaktadır. Müellifinin adı verilmemiş bunun yerine “Muzika-i Humâyûn Muallim Muavini” yazılıdır.

Kıtabın Adı	Kütübhanesi-i Mûsikî’den Tedrîs-i Mûsikî
Müellifi	Muzika-i Humâyûn Muallim Muavini

¹⁰ Kâzım Bey (Uz), *Nota Dersleri*, Şirketi Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1919.

¹¹ İkâ için bkz; Ayşe Başak Harmancı, *Klasik Türk Müziği’nde İkâ Kavramı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011.

Basım Yeri	Mahmut Bey Matbaası, İstanbul
Basım Yılı	1916

Şekil 8: Kütübhan-e-i Mûsiki'den Tedrîs-i Mûsikî adlı kitabın künyesi.

Kitap, Batı mûsikîsinin temel öğretim sistemiyle yazılmıştır. Nota ve ritm konuları ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Teknik olarak batı mûsikîsi anlayışıyla yazılmakla beraber “usûl, usûllerin hareketleri ve yürük” gibi Türk mûsikîsine ait kavramlar da kullanılmıştır.¹²

Medhâl-i Mûsikî

Kitabın kapağında “Zükûr ve inas mekatib-i devre-i evveli ikinci ve devre-i mutavassıta birinci senesi talebe ve talebâtı için tertib edildi” ibaresi bulunmaktadır. Bu ifadenin hemen altında ise “Sada ve sükûtun cinsi ve arıza kavâidi ve makamat-ı meşhûreden fennî yirmibeş neşîde ve kırkbeş şekil notaları ile tatbikatı” kaydı vardır.

Kitabın Adı	Medhâl-i Mûsikî
Müellifi	Sahibzade M. Şevket Tab ve Neşr: Bekir Behlül Bey
Basım Yeri	Ahenk Matbaası, İzmir
Basım Yılı	1914

Şekil 9: Medhâl-i Mûsikî adlı kitabın künyesi.

Kitapta Osmanlı mûsikîsi ve Batı mûsikîsi karşılaştırmalı olarak anlatılmaktadır. Aynı ses dizisi içinde her iki mûsikîye ait notalar beraber

¹² Muzika-i Humâyûn Muallim Muavini, *Kütübhan-e-i Mûsiki'den Tedrîs-i Mûsikî*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1916.

verilmektedir. Usûl kavramından ayrıntılı olarak bahsedilmekte ama ton ve makam konuları yüzeysel olarak anlatılmaktadır. Kitap içinde müellifin mûsikîye dair şu ifadeleri bulunmaktadır:

Mûsikî, sevgili sesleri bildiren, ihtisat-ı sadadan bahseden bir ilimdir. Esvat-ı mûsikîye ise hissiyatı anlatan sesler denir.

*Mûsikî-i Osmânî’de hanendeler arasında usûl ekseri el darbesiyle icra edilir ve düm, tek, teke ile vurulur.*¹³

Telhis-i Mûsikî

Sahibzade M. Şevket Bey’e ait bu ikinci kitap Medhâl-i Mûsikî’de olduğu gibi karşılaştırmalı bir yöntemle kaleme alınmıştır. İki bölümden oluşan kitap ilkinden farklı olarak Batı mûsikîsini daha çok benimsemiş görünmektedir. Türk mûsikîsine ait perde, usûl ve makam gibi kavramlar kullanılmamakta bunların yerine Batı mûsikîsindeki karşılıkları verilmektedir.

Kıtabın Adı	Telhis- Mûsikî
Müellifi	Sahibzade M. Şevket Bey
Basım Yeri	Asaduryan Matbaası, İstanbul
Basım Yılı	1916

Şekil 10: Telhis-i Mûsikî adlı kitabın künyesi.¹⁴

¹³

Sahibzade M. Şevket, *Medhâl-i Mûsikî*, Ahenk Matbaası, Neşr ve Tab: Bekir Behlül Bey, İzmir, 1914.

¹⁴

Gönül Paçacı, a.g.e, s. 17.

Mûsikî Nazariyatı

1923 Yılında basılmıştır. Ön kapağın üst kısmında “*Garp Mûsikî nazariyatı esas ittihâz edilerek Şark Mûsikisinin tekabül ettiği nazariyeye câhdır*” kaydı vardır. İç kapağında ise “*Mekatib-i Sultânîye'nin 1923 senesindeki programına göre telif edilmiştir*” ibaresi geçiyor. Eserin giriş bölümünde mûsikînin tarifi yapılmaktadır. Devam eden bölümde Şark ve Garp mûsikîlerinin mukayesesi yapılarak ton ve perde bahsi üzerinde durulmaktadır. Perde kısmında Türk Mûsikîsi perde aralıkları, titreşim frekansları ve Batı Mûsikîsindeki karşılıkları verilmektedir. Nota ve ritim gibi temel konuların yanı sıra diğer teknik konuların anlatıldığı “Mûsikî Nazariyatı” benzeri kitaplar gibi Batı mûsikîsi temelinde yazılmış ayrıca Türk Mûsikî hakkında yüzeysel bilgiler vermiştir.

Kitabın Adı	Mûsikî Nazariyatı
Müellifi	Muallim Kâzım
Basım Yeri	İstanbul
Basım Yılı	1923
Sayfa Sayısı	48

Şekil 11: Mûsikî Nazariyatı adlı kitabın künyesi.¹⁵

Elimizde bulunan bazı kitapların basımları Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleşmiştir. Ancak kitaplar Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmışlardır. Bu eserlerden ulaşılabildiklerimiz şunlardır:

¹⁵ Kâzım Bey (Uz), *Mûsikî Nazariyatı*, İstanbul 1923.

Gınânın Usûlü Tedrîsi

Kitabın dış kapağında “İlk Mektep muallimlerine mahsus olmak üzere Maârif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi Tarafından Kabul edilmiştir” ifadesi bulunmaktadır. Hemen alt tarafında “Vefa Orta Mektebi mûsikî muallimi Halil Bedî” kaydı vardır.

Kitabın Adı	İlk Mekteplerde Gınânın Usûlü Tedrîsi
Müellifi	Halil Bedî
Basım Yeri	Milli Matbaa, İstanbul
Basım Yılı	1927
Sayfa Sayısı	57

Şekil 12: Gınânın Usûlü Tedrîsi adlı kitabın künyesi

Daha önceki kitaplardan farklı olarak ilk defa içindekiler kısmının kitaba dahil edildiğini görüyoruz. Mündericât (içindekiler) kısmında kitabın bölümleri belirtilmekte ancak sayfa numaraları verilmemiştir.

Mündericât

İlk Mekteplerde Gınâ Tedrisi:

1) Ehemmiyet	2) Tesirat ruhiye ve uzviyesi
3) Gayesi	4) Metot şifre
5) Metot modal	6) Metot tonal
7) Rakamlı Mûsikî	8) Usûllerin Mukayesesi
9) Rakamlı Mûsikînin Tarihçesi	10) Program Numunesi

11) Dersin seyri tabiyyesi	12) Solfej tedrisi
13) Hususi dersler	14) Yevmi tekrarlar
15) Mûsikî savtı tedrisi	16) Teganni
17) Müntahab parçalar	18) İmla parçaları ve kanunlar ¹⁶

İlk Mûsikî Kitabı

Maârif Vekaleti Celilesi ruhsatı ile yayınlanmış olan bu kitap 1927 yılında basılmıştır. Kapağında “ *Mütehassıs komisyonun raporu ve Maârif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesinin (1777) numaralı kararı ile ilk mekteplerin bütün sınıflarına kabul edilmiştir*” ibaresi vardır.

Kitabın Adı	İlk Mûsikî Kitabı
Müellifi	Mehmet Ali Feridun (viyolonist, bestekâr)
Basım Yeri	Şirket Mürettebiye Matbaası, İstanbul
Basım Yılı	1927
Sayfa Sayısı	64

Şekil 13: İlk Mûsikî Kitabı adlı kitabın künyesi

Mûsikînin temel ilkelerinin anlatıldığı giriş bölümünden sonra teknik bilgiler verilmektedir. Batı mûsikîsinin temel prensiplerine göre işlenen sonraki bölümlerde nota, ritm, diyez ve bemol, anahtarlar, usûl vuruşu ve sus işaretleri gibi konular anlatılmaktadır. Kitabın ortasından itibaren çeşitli çocuk şarkıları ve marşlardan

¹⁶ Halil Bedî, *Gınânın Usûlü Tedrisi*, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

oluşan notalar verilmektedir. Sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınan eser çocukların anlayacağı bir düzeyde yazılmıştır. Mukaddime bölümünde yazarın kitaba dair görüşleri yer almaktadır. İlk paragrafı aynen şöyledir:

“Uzun senelerden beri Avrupa’da icra ettiğim derin bir tetkik neticesi olarak vücuda getirdiğim bu ilk mûsikî kitabında mûsikîye yeni başlayanların bilmeleri lazım gelen en mühim malumat pek sade bir lisanla yazılmıştır.

*Notanın ne demek olduğu ve nasıl yazılıp okunacağı gayet açık bir tarzda gösterilmiştir. Bu kitabı dikkatle okuyan bir şakird eminim ki herhangi bir notayı eline aldığı zaman hiç güçlük çekmeden okuyabilecektir.”*¹⁷

Kütübhâne-i Mûsikî’den Tâlimi Kıraat Mûsikî

Bir nota kitabı olan eser şimdiye kadar gördüğümüz kitaplar arasındaki en hacimli olanıdır. 200 sayfadan oluşan kitapta çok çeşitli şarkı, marş ve türküden oluşan notalar bulunmaktadır. Kapağında *“Kütübhâne-i Mûsikîden Nazariyat Mûsikî nam kitaba zeyl olarak tertib olunmuştur”* kaydı bulunmaktadır. Hemen altında *“Müellifi: Muzikayı Hümâyûn muallim sanisi ve Umûmî Asâkir-i Şahane Muzikalar Müfettişi Binbaşı Mehmet Zâtî”* yazılıdır. Maârif Nezareti Celilesinin 367 numaralı ruhsatıyla neşr olunmuştur.

Kitabın Adı	Kütübhâne-i Mûsikî’den Tâlimi Kıraat Mûsikî
Müellifi	Zati Bey
Basım Yeri	Mahmut Bey Matbaası (Bâb-1 Âlî’de Ebusûd Caddesi), İstanbul

¹⁷ Mehmet Ali Feridun, *İlk Mûsikî Kitabı*, Şirketi Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1927.

Basım Yılı	1900
Sayfa Sayısı	200

Şekil 14: Kütübhâne-i Mûsikî'den Tâlimi Kıraat Mûsikî adlı kitabın künyesi.¹⁸

Yukarıda konu edilen kitapların tamamı Maârif Nezareti ruhsatıyla basılmıştır. Bir çoğu okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur. Müellifleri ekseriyetle mûsikî muallimlerinden oluşmaktadır. Bu nedenle mûsikî tedrisatına uygun bir üslûpla yazılmışlardır. Bunlardan başka Maârif ruhsatıyla çıkan değişik türde mûsikî kitapları da bulunmaktadır.

Âsâr-ı Mütenevvia

Seyfettin Özege kitaplığında bulunan “Âsâr Mütenevvia” adlı eserde Maârif Nezareti tarafından ruhsat verilmiş olan kitapların listesi bulunmaktadır. Kitapta ayrıca müellif ve mütercim kayıtları da tutulmuştur. Eser oldukça önemli bir bibliyografik kitaptır. Mûsikînin dışında Tıp, Arapça, Farsça, Fen, Astronomi, İlahiyat ve Edebiyat kitapları da vardır. Kapağında “Nezareti Maârif-i Umûmîyye” başlığı bulunan eser Maârif Nezaret Celilesinin tertibi ile Matbaa-î Amire'de tab olunmuştur. Basım yılı 1894'tür.¹⁹

Mûsikî Kitapları

Kitabın İsmi	Müellifi	Lisanı	Basım Yılı
Sefinetü'l Hakika Biilmil Mûsikîyye	Mehmet Salih Efendi	Arapça	1890

¹⁸ Zati Bey (Arca), *Kütübhâne-i Mûsikî'den Tâlimi Kıraat Mûsikî*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1900.

¹⁹ Maârif Umûmiye Nezareti, *Âsâr-ı Mütenevviya*, Matbaâyı Âmire, İstanbul 1893.

Kilise Mûsikisi	یودینا (Pinayod ?)	Rumca	1881
Nota Risalesi	Markaryan	Ermenice	1874
Sadayı Aşk	Şevki Bey	Türkçe	1888
Peymane	Niyâzî Bey	Türkçe	1889
Nota Risalesi	Dimitraki	Rumca	1882
Mûsikî Kitabı	Minas Minasyan	Ermenice	1888
Yeni Şarkı Mecmuası	Ali Ekber Efendi	Türkçe	1887
Tabîyyât	Mehmet Şevki ve Osman Efendiler	Türkçe	1886
Ahenk Mûsikî	Dimitri	Rumca	1888

Kilise Musikası	İzmir'de Dimitri	Kitapçı Rumca	1889
Nota Mecmuası	Kirkor	Ermenice	1891
Şarkı Mecmuası	Şevki Bey	Türkçe	1883
Şarkı Mecmuası	Nuri Efendi	Türkçe	1884
Hevayı Şevk	Şevki Bey	Türkçe	1885
Nota Harfiyle Methiye	Burgaki		
Mûsikî	Dimitraki Efendi	Türkçe	1882
Faîk El-Esrar	Ahmet Faîk Efendi	Türkçe	1883
Nota Muallimi	Emin Efendi	Türkçe	1886

Ârâyı (süsleyen) Mûsikî	Mehmet Cemal Efendi	Türkçe	1887
Müntehabat-ı Âsâr	Andon Efendi	Türkçe	1884
Yadigâr	Bîdâr Efendi	Türkçe	1891

Şekil 15: Âsâr-ı Mütenevvia adlı eserde bulunan mûsikî kitapları.

SONUÇ

Yukarıda adı geçen eserlerden başka pek çok neşriyat yayınlanmıştır. Mûsikî konularında yazılmış yüzlerce kitabın hepsine yer veremeyeceğimizden bu makalede yalnızca mûsikî derslerine yönelik hazırlanmış kitaplardan örnekler sunmaya çalıştık. Marş, güfte, bestekâr ve nazariyat konulu pek çok eser yine Maârif nezareti ruhsatıyla basılmıştır. Bunlar ileride yapılacak bir bibliyografik eser çalışmasında konu edinilebilir.

KAYNAKÇA

Alaner, Bülent. *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Belgelerle Müzik Yayıncılığı*. Ankara: Anadol Yayıncılık, 1986.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MF. MKT, 1010/18, 1018/47, 1138, 1157/23.

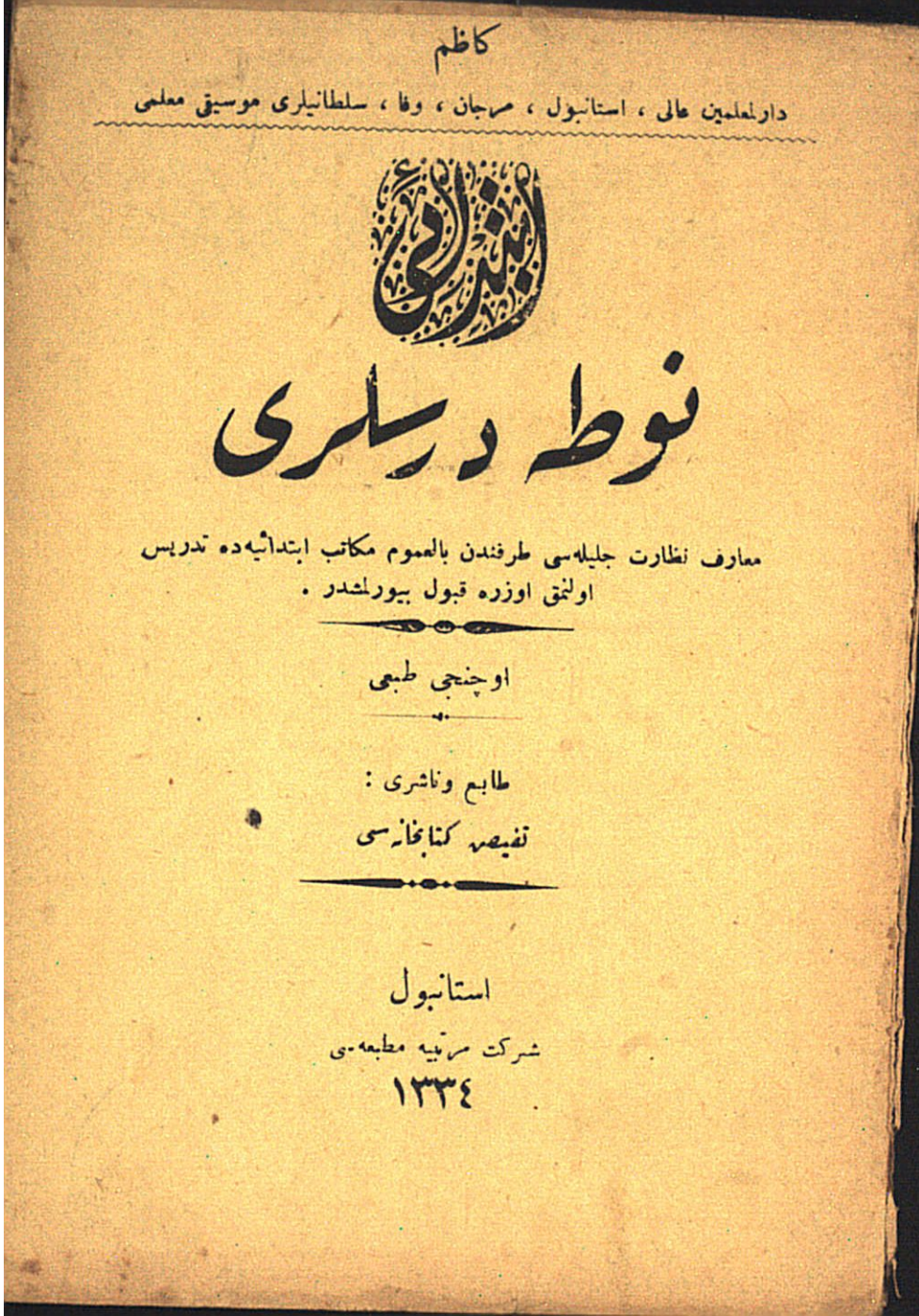
Erdoğan, Teyfur. «Maârif-i Umûmiye Nezareti Teşkilatı.» *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.51, (Ankara 1996), 247-285.

Halil Bedi. *İlk Mekteplerde Gınanın Usûlü Tedrisi*. İstanbul: Şirket Mürettebiye Matbaası, 1927.

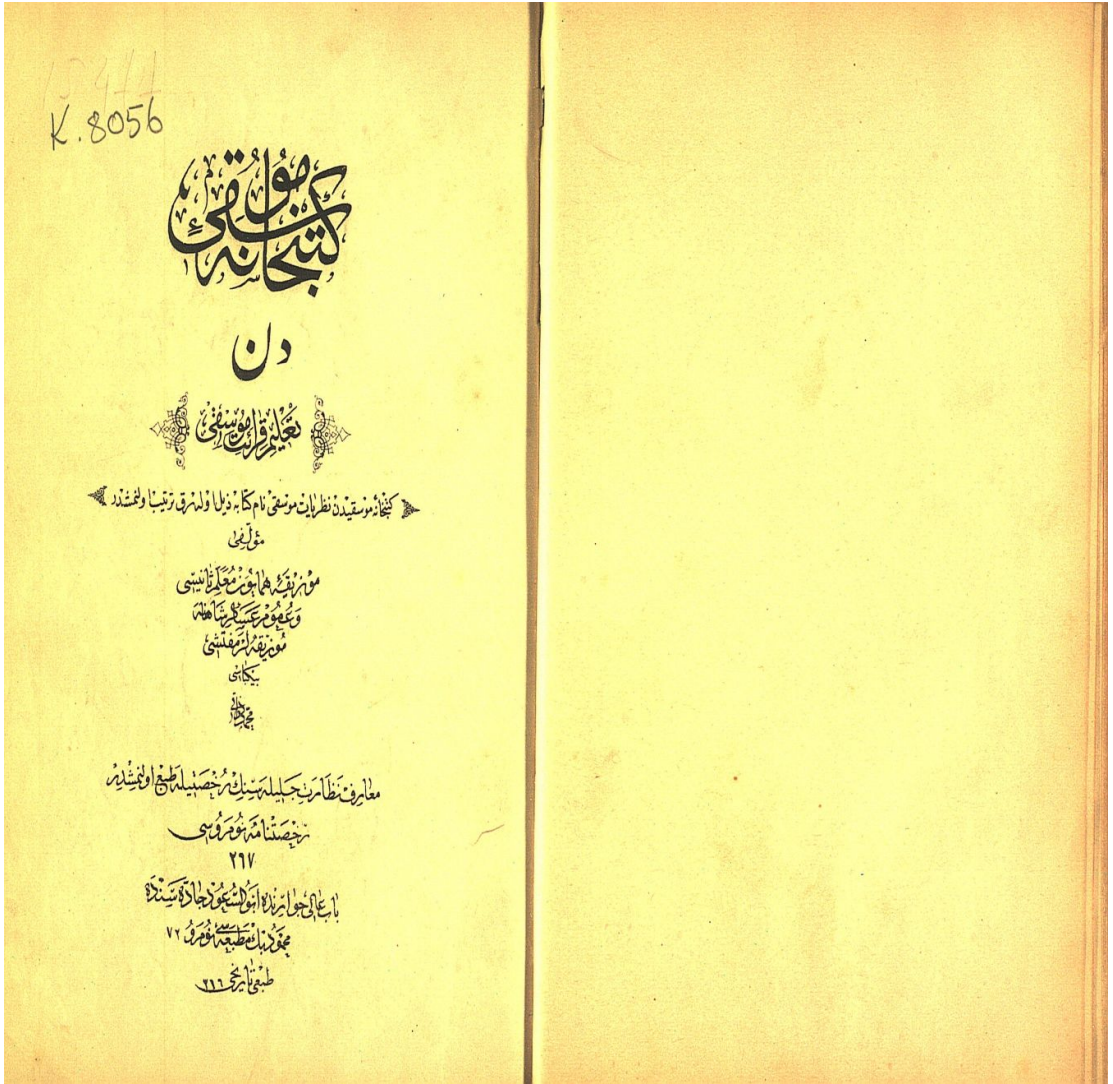
Harmancı, Ayşe Başak. *Klasik Türk Müziği'nde İkâ Kavramı*. İstanbul: Marmara

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2011.
- Hasan Tahsin. *Gülzâr-ı Mûsikî*. İstanbul: Şirketi Mürettebiye Matbaası, 1906.
- Kâmi Bey (Neyzen), *Îrâe-i Mûsikî*, İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1888.
- Kâzım Bey (Uz). *Nota Dersleri*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1919.
- Kâzım Bey (Uz). *Mûsikî Nazariyatı*, (basımevi verilmemiş) İstanbul 1923.
- Kâzım Bey (Uz), *Mûsikî*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1896.
- M. Emin, *Tarihçe-i Fenni Mûsikî*. İstanbul: Sefâ ve Nur Matbaası, 1894.
- Maârif Umûmiye Nezareti. *Âsâr-ı Mütenevviya*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1893.
- Maârif Umûmiye Nezareti. *Mahzen-i Mûsikî ya da Dilkeş*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1901.
- Mehmet Ali Feridun. *İlk Mûsikî Kitabı*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1927.
- Mustafa Saffet. *Solfej Yahut Nazariyatı Mûsikî*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1891.
- Muzika-i Humayûn Muallim Muavini. *Kütüphane-i Mûsikî'den Tadrîs-i Mûsikî*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1916.
- Paçacı, Gönül. «Osmanlı'nın Mûsikî Tâliminden Cumhuriyet'in Müzik Terbiyesine.» *Toplumsal Tarih Dergisi* (Tarih Vakfı Yayınları), XVI, 2002. 10-19.
- Sahibzade M. Şevket. *Telhis-i Mûsikî*. İstanbul: Artin Asaduryan Matbaası, 1916.
- Zati Bey (Arca). *Kütübhâne-i Mûsikî'den Tâlimi Kıraat Mûsikî*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1900.

EKLER

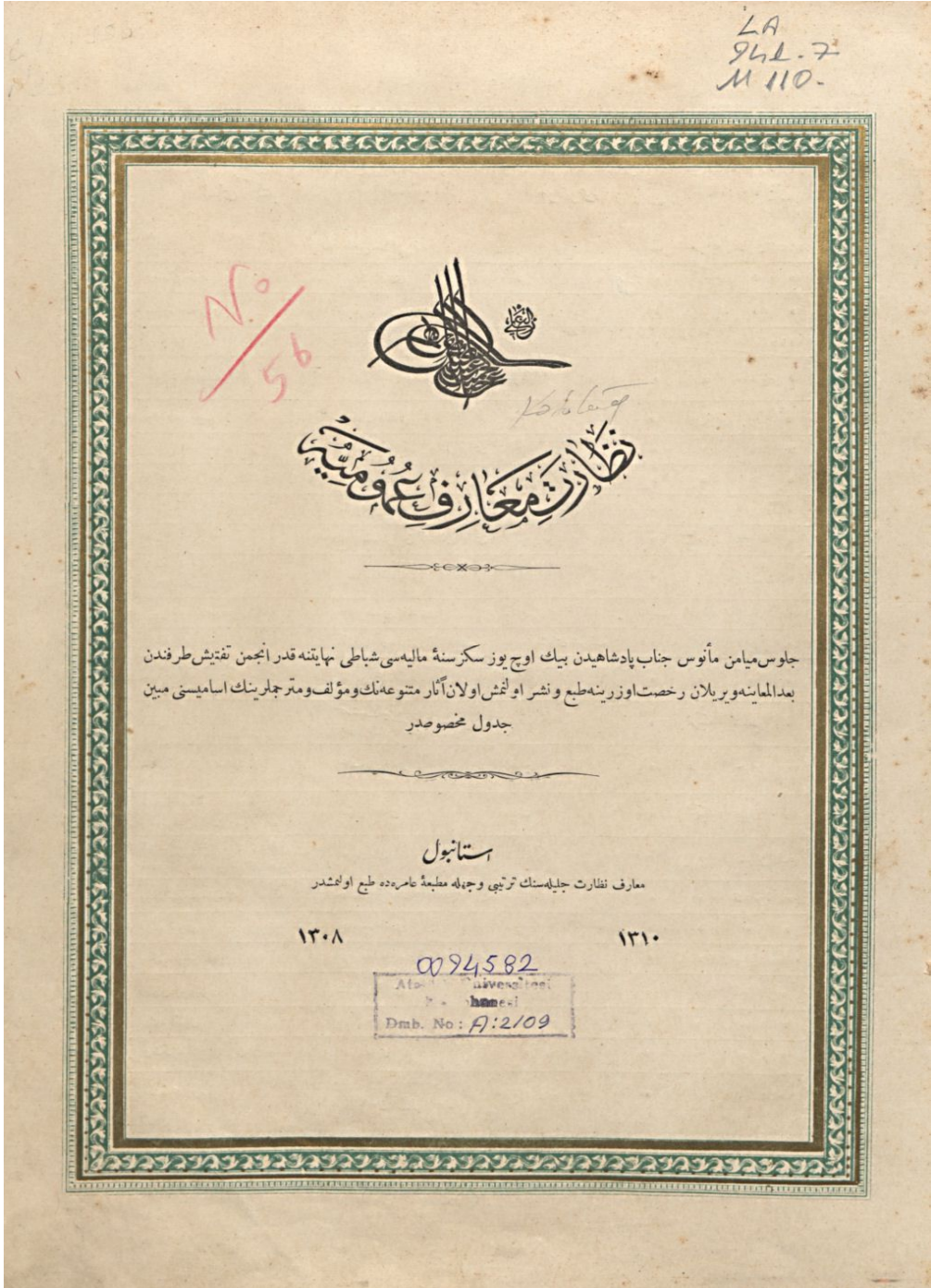

Ek 1: Nota Dersleri Adlı Kitabın Kapağı

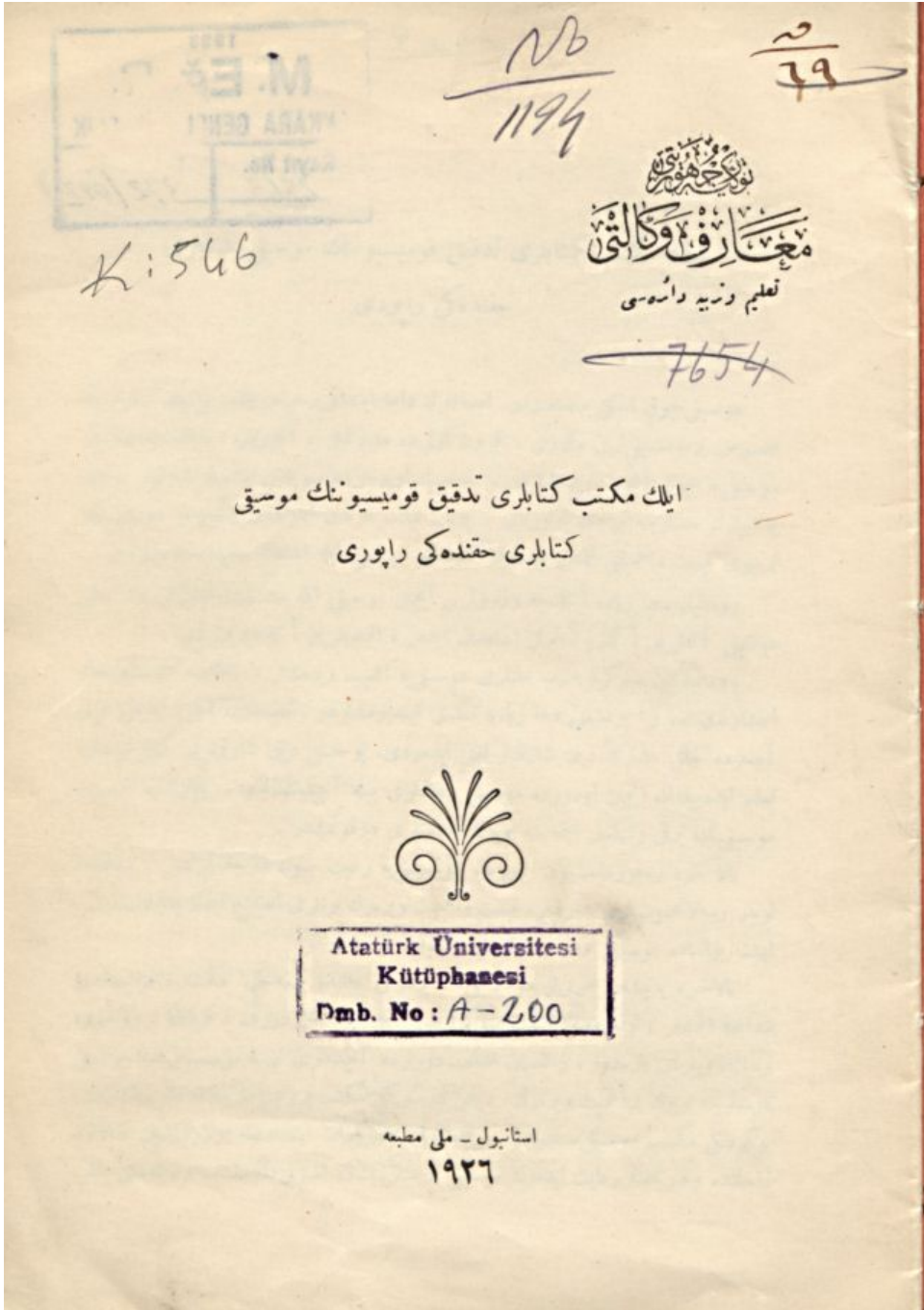

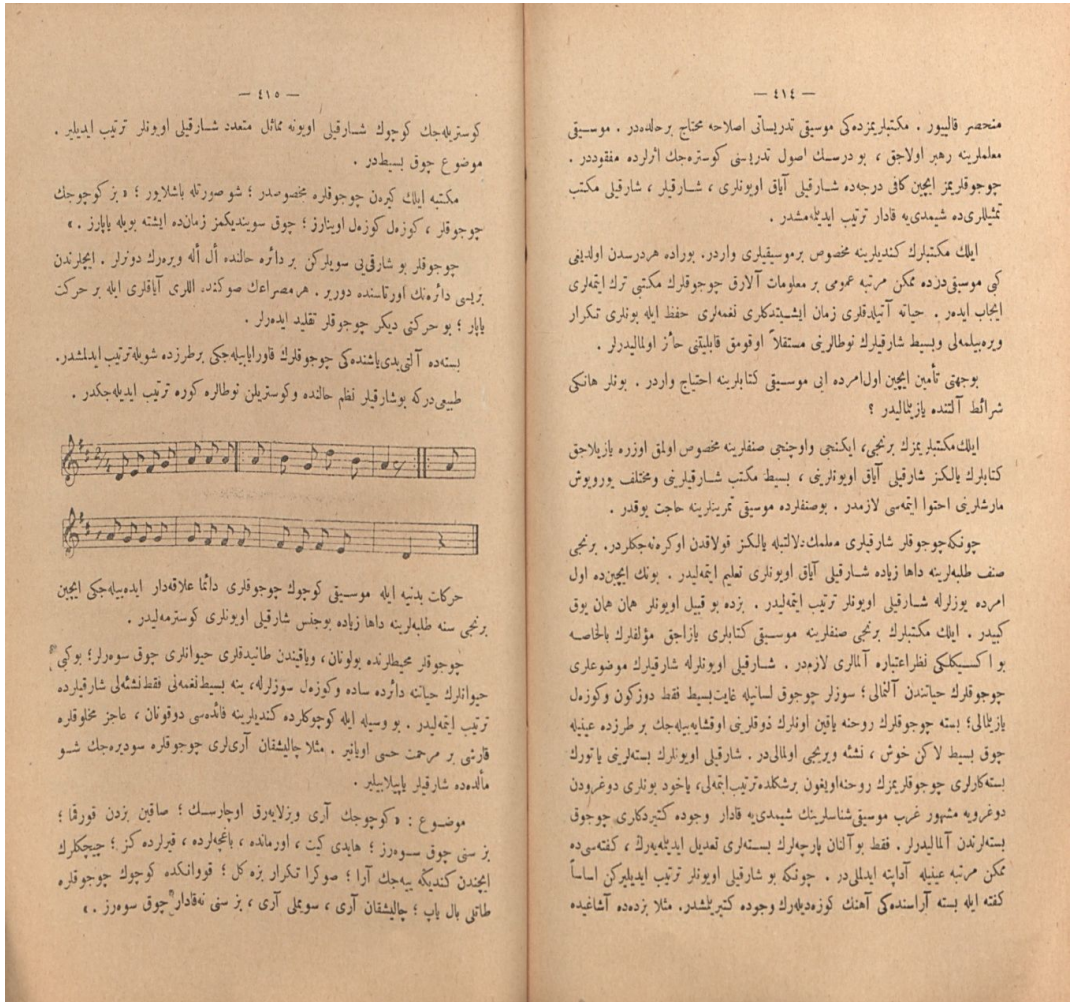
Ek 2: Kütüphane-i Mûsikî'den Talim-i Kıraat Mûsikî Adlı Kitabın Kapağı

Ek 3: Asâr-ı Mütenevvia'nın Kapağı

Ek 4: İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Mûsikî Kitapları

Hakkında ki Raporu